

Actualitat premi Nobel 2006

Singular i plural

Flamant premi Nobel de literatura, l'interès d'Orhan Pamuk per integrar cultures l'ha convertit en un narrador exòtic a qui pengen adjectius més pel que diu i el que representa que no pas pel que escriu • Matilde V. Alsina

“**E**quilibrista audaç”, “escriptor entre dos mons”, “pont entre Orient i Occident”: són expressions lligades a Orhan Pamuk (Istanbul, 1952) i més aquests últims dies, arran de la concessió del premi Nobel de literatura a l'escriptor turc, en què els mitjans no s'han cansat de destacar precisament l'exòtica situació d'aquest narrador que es reconeix amb un peu a Orient i un altre a Occident. Diuen que l'home és el que menja; per tant, en podríem extrapolar que el lector és el que llegeix, i l'escriptor el que escriu. Només el que escriu? No, perquè també és el que ha llegit, el que li interessa, el que es pregunta, el que respon a aquestes preguntes i com hi respon. Però tots aquests ingredients estan inclosos implícitament en “el que escriu”. Per tant, la millor manera de conèixer un autor, de saber qui és, és abocar-nos

Orhan Pamuk ha publicat vuit llibres abans de rebre el premi Nobel.

TORSTEN SILZ / AP

al que ha escrit. Justament aquest mes d'octubre Mondadori ha publicat un nou llibre d'Orhan Pamuk, *Estambul. Ciudad y recuerdos*, una barreja entre novel·la i llibre de memòries i de viatges, en el qual l'autor explora l'ànima de la ciutat i l'esperit de tota la seva nació.

També hi diu coses sobre ell mateix, en especial quan fixa la nostra atenció en un grup de figures que, amb Istanbul com a punt de partida, intenten conciliar les dues mirades, l'occidental i l'oriental. Hi convoca Antoine-Ignace Melling (“que veia la ciutat com un istambulí i la va pintar sense prejudicis com un occidental”) i un grup de poetes i escriptors d'Istanbul, amb una cama en la sensació de comunitat aportada per l'amargura que traspua la ciutat i l'altra en la soledat racionalista o emocional “que han après dels llibres occidentals que han llegit”. Aquest grup de “quatre amargs autors solitaris” el formen Abdülhak Sinasi Hisar, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpinar i Resat Ekrem Koçu, quatre personatges influïts per les dues grans cultures “que els periodiste s'anomenen barroerament Orient i Occident” i agermanats per un “comportament com a ‘occidentals’ quan se'ls demanava ser ‘orientals’ i com a ‘orientals’

quan se'ls forçava a què fossin ‘occidentals’”, la via d'escapament instintiva a què van recórrer per aconseguir la soledat necessària. ¿Vol fer Pamuk el mateix? ¿Se sent identificat amb els neguits d'aquests quatre autors? ¿I amb els mecanismes emprats per combatre'ls? ¿Podríem inferir que això és el detonant de l'actual situació de dualitat d'un autor que es reivindica turc, però que és titllat de traïdor a la pàtria per certs col·lectius connacionals, i tingut alhora pel més occidental dels autors turcs des de fora de les fronteres d'aquell país?

Aquesta reflexió seria esbiaixada si no tinguéssim en compte, com ha ressaltat el mateix Pamuk, que no són els seus llibres ni el que hi expressa el que li ha valgut el rebuig d'una part del seu poble i una acusació per haver “denigrat públicament la pàtria turca”, sinó unes declaracions fetes a un mitjà suís el febrer del 2005 sobre un fet tabú a Turquia, la desaparició a mans oto-

Biblioteca Pamuk

- **Cevdet i els seus fills** (1982). Inèdita al nostre país.
- **La casa del silenci** (1983). Metàfora.
- **El astròleg i el sultán** (1985). Edhasa.
- **El llibre negre** (1990). Edicions 62 i Alfaguara i Punto de Lectura en castellà.
- **La vida nova** (1995). La Magrana i Alfaguara i Punto de Lectura en castellà.
- **Me llamo Rojo** (1998). Alfaguara i Punto de Lectura i aviat a La Magrana en català.
- **Nieve** (2002). Alfaguara.
- **Estambul** (2003). Mondadori, que en reeditarà tota l'obra en castellà.

manes de més d'un milió d'armenis i 30.000 kurds. A excepció de *Nieve*, la primera i última novel·la política que escriurà, segons el mateix autor, els llibres de Pamuk han estat molt ben rebuts al seu país d'origen: *El llibre negre* es va vendre ràpidament i *Me llamo Rojo* va ser un *best seller*.

Tampoc s'ha d'oblidar que en el rerefons del moviment internacional de rebuig a l'intent de portar-lo a judici —deixant de banda les preocupacions sobre la llibertat d'expressió de companys de ploma que van firmar un manifest al seu favor, com ara Grass, Updike, Vargas Llosa, Saramago i García Márquez— hi ha una qüestió tan política com la possible incorporació de la musulmana Turquia a la cristianíssima Unió Europea. Un fet que ha contribuït a decorar amb l'adjectiu *polititzat* l'escriptor turc de suposada condició occidental i que pot haver portat molts observadors internacionals imparcials a interpretar des d'una altra perspectiva els intents

d'explicar-se com a turc i com a occidental del mateix Pamuk.

Col·laboren a enredar més la troca els posicionaments d'Orhan Pamuk arran de certs compromisos, que a primer cop d'ull poden semblar contradictoris, com ara la participació en manifestacions a favor de la llibertat dels presos polítics, les crítiques al govern turc per la seva participació al costat dels EUA a la il·legal guerra de l'Iraq i el disgust que ha expressat un turc laic com ell per les representacions de l'Islam que es fan als països d'Occident, que l'han portat a puntualitzar que la seva religió no és antidemocràtica, però que sempre se la relaciona amb el terrorisme i es diu despectivament que és primitiva. Actituds que a més de *contradictori* han afegit *compromès* al cercle d'adjectius que graviten al voltant del planeta Pamuk.

I tot i que l'autor ha reconegut, en diferents entrevistes no sentir-se còmode dins del paper d'intel·lectual com-

promès perquè li resulta massa angiofant, aquest nou adjectiu es pot convertir en una arma de doble tall a l'hora d'analitzar-ne la qualitat literària. Aquesta és una reflexió molt pertinent que el recent atorgament del Nobel de literatura posa a l'ordre del dia. Perquè ja han sortit veus que atribueixen més a la política que a l'excelsitud literària l'elecció de Pamuk —el primer Nobel de les lletres turques, no ho oblidem— per part de l'Acadèmia Sueca.

Aquesta galàxia adjectival que acompanya Orhan Pamuk pot apartar la nostra atenció dels dos atributs primigenis que qualifiquen el flamant Nobel: singular i plural. El primer l'hi han atribuït tots aquells que han elogiat la singularitat de la seva veu, ja sigui perquè sempre ha advocat per la integració entre cultures, ja per característiques purament literàries, com les que inclouen el seu estil dins les fórmules de la narrativa postmoderna —amb pares reconeguts com ara Kafka, Borges, Calvino i García Márquez—, la comparació amb Proust (John Updike *dixit*, justament el factòtum de la seva descoberta internacional arran dels elogiosos comentaris dedicats a *El astròlogo y el sultán*) i el reconeixement, per part del mateix Pamuk, de la influència de Dante al seu llibre *La vida nova* i de l'*Ulisses* de Joyce a *El llibre negre*.

L'atribució del segon la faciliten les mateixes paraules de Pamuk quan clama per la urgència d'una societat més plural al seu país, o quan reflexiona sobre per a qui escriu (a l'article *Todavía me gusta cuando me preguntan para quién escribo*, publicat a *El País*). Més enllà de respondre millor o pitjor a aquesta espinosa qüestió (en temps globalitzats com el nostre, l'objectiu d'un novel·lista ha de ser l'inexistent lector ideal, "lliure d'intoleràncies i alliberat de prohibicions socials o de mites nacionals"), hi ha una evident voluntat de pluralitat en afirmacions com "actualment els narradors també escriuen per als que els llegeixen. Podríem inferir que els escriptors de l'actualitat escriuen menys per a les seves pròpies majories nacionals (que no els llegeixen) que per a les petites minories de lectors d'arreu del món, que sí que ho fan", alhora que es pregunta per l'autenticitat de l'escriptor ("malgrat que l'autenticitat de l'escriptor realment depèn de la seva habilitat per obrir el seu cor al món en el que viu, també igualment depèn de la seva habilitat per entendre la seva posició canviant en aquest món"). Singular i plural alhora? Per què no, si també és contradictori, compromès, polititzat i Nobel? O Nobel no és un adjectiu?

1. Pamuk ha estat criticat pel sector de turcs que neguen el genocidi armeni. STRINGER
2. La ciutat d'Istanbul és una de les fonts d'inspiració de diverses obres de Pamuk. FATIH SARIBAS / REUTERS

Tractat sobre l'amargura

"Buscant l'ànima melancòlica de la seva ciutat natal, ha trobat nous símbols per reflectir el xoc i el lligam entre cultures". Ho va dir dijous passat Horace Engdahl, el secretari de l'Acadèmia Sueca, per explicar l'elecció d'Orhan Pamuk com a Nobel de literatura 2006. I els lectors que, abans del 12 d'octubre, ja havien llegit *Estambul. Ciudad y recuerdos* no van poder fer més que estar-hi d'acord. Perquè un dels afanys de l'autor turc en el nou llibre que ens acaba de fer arribar Mondadori (originalment escrit el 2003, abans de tot el sarau judicial) és intentar explicar al lector —i a ell mateix— l'especial idiosincràsia de la seva ciutat d'origen, i per extensió del seu país, partint d'un sentiment tan volàtil com l'amargura que la ciutat traspua i que n'impregna els habitants. Perquè en compreguem la magnitud, Pamuk s'esforça a salvar les distàncies entre idiomes (*hüzün*, amargura en turc, és una paraula d'origen àrab, però la majoria d'autors occidentals que han reflectit aquest subtil sentiment han recorregut a *melancolia*, del grec *melan kole*, bilis negra) i a explicar-ne l'origen (la pobresa i la sensació de derrota i de pèrdua deixada per l'ensulsiada de l'Imperi Otomà) i les armes que els istanbulencs fan servir per desprendre's d'un sentiment que, per altra banda, assumeixen amb orgull i comparteixen com a comunitat ("el mejor atajo para desprenderse de la amargura que provoca ser lo que queda de un poderoso imperio consiste en ignorar los monumentos y no prestar atención a los nombres de los edificios ni a las características arquitectónicas que los diferencian. Eso es lo que hacen los estambulíes ayudados por la pobreza y la ignorancia"). Però tot i que l'amargura és el fil conductor d'aquestes pàgines, no n'és l'única protagonista. Seria reduccionista dir això d'un volum construït també com unes memòries de l'autor en les quals presenta la seva família (el lector es quedarà amb les males relacions matrimonials dels seus pares, però voldria cridar l'atenció sobre el caràcter otomà de l'àvia), els esforços del jove Pamuk per convertir-se en artista (en contra de la voluntat materna, que li vol evitar el menyspreu reservat als artistes per la societat turca), la seva veneració per Resat Ekrem Koçu i l'*Enciclopèdia d'Istanbul* (en un capítol preciós no només per l'afecte que Pamuk expressa per Koçu sinó per l'amor pels llibres com a contenidors de cultura *in extenso* que supuren les seves línies) i reflexions com les del capítol *El placer de pintar*, que permeten rastrejar el que hi ha de Pamuk en Aceituna, Cigüeña i Mariposa, els il·lustradors protagonistes de *Me llamo Rojo*, o potser (tenint en compte que *Me llamo Rojo* és del 1998 i *Estambul* del 2003) hauríem de dir el contrari: el que va quedar d'aquests personatges en Orhan Pamuk.